

УДК 631.1

СВІТОВИЙ ЗЕРНОВИЙ БАЛАНС

*І.В. Кушнір, кандидат економічних наук
Миколаївський державний аграрний університет*

Дослідження світового зернового балансу дозволяє у розкритті джерел надходження та напрямків використання зерна визначити раціональність структури споживання та запропонувати напрями її оптимізації.

Протягом 1996-2001 років відбулося зростання світового виробництва зерна у 2,4 рази і сягнуло 1,9 млрд. тонн, що дозволило забезпечити збільшення народонаселення планети за аналогічний період, чисельність якого зросла удвічі. Окрім абсолютного відхилення, суттєвих змін зазнала структура виробництва зерна. Якщо у 1961 році питома вага пшениці, рису та кукурудзи становила відповідно 27,6%, 17,9%, та 25,5%, що в сукупності являло 71% світового зерновиробництва, то в 2001 році частка зазначених культур зросла до 30,9%, 20,9% та 32,2%, до 84% по цій групі. Виробництво зернових кормових культур ячменю та сорго, незважаючи на абсолютне зростання у структурних показниках, зменшилося на 1,5 та на 1,9 процентних пункти. Світове виробництво жита, вівса та проса має незначну частку і скоротилося протягом періоду дослідження в абсолютних та структурних показниках.

Протягом 1961-2001 років відзначається активізація зовнішньоекономічної торгівлі на світовому ринку зерна. Якщо у 1961 році 10% виробленого у світі зерна було експортовано, то у 2001 році — 15%. Найбільш товарною на зовнішньоекономічному ринкові є пшениця, 21% виробництва якої було експортовано у 1961 році і 23% — у 2001 році. Високою зовнішньоекономічною товарністю відрізняється також ячмінь, особливо ступенем зростання цього показника від 11% до 19% протягом періоду дослідження. Найменшою зовнішньоекономічною товарністю характеризується просо в силу специфіки технології його переробки.

З 1,9 млрд. т виробленого зерна 46% припадає на розвинуті країни, а частка цих країн в світовому експорті сягає понад 77%. Зовнішньоекономічна товарність зерна у розвинутих країнах становить 25% при аналогічному показнику у країнах, що розвиваються, на рівні 6,3%. Ці факти спростовують стереотип щодо експорту зерна як ознаки економіки “сировинної” держави.

Проводячи дослідження у розрізі континентів та країн, зазначаємо низьку частку Африки у світовому виробництві зерна — 5,8%, що обумовлює 16,4% світового імпорту. Єгипет, Нігерія та ПАР зосереджують 43% зерновиробництва континенту, а 57% зерна Африки виробляє решта 48 країн, що характеризує високий рівень концентрації зерновиробництва на континенті. Зважаючи на недостатній рівень розвитку тваринництва, харчування посідає чільне місце у структурі використання зерна — 74%, проте середній рівень споживання зерна по країнам Африки (144,6 кг на душу населення) все одно є дещо нижчим за загальносвітовий у 2001 році (154,7 кг на душу населення в рік); 63% країн мають рівень споживання зерна нижчий за загальноафриканський; Демократична республіка Конго та Бурунді мають рівень споживання менший за 100 г на день на душу населення. На годівлю худоби використовується 12,5% зерна континенту, цей канал використання характеризується високою концентрацією: 40% фуражу згодовується в Єгипті, 41% — в Алжирі, Тунісі, Нігерії та ПАР, а 19% — в решті (46 країн).

На частку Азії припадає 43% світового зерновиробництва та,

незважаючи на це, 39% імпорту, що обумовило зосередження на континенті більшої частки населення планети. Найбільшими виробниками зерна на континенті є Китай (336,6 млн. т) та Індія (196,8 млн. т), які забезпечують виробництво 65% зерна Азії та 28% — світу. Серед крупних зерновиробників також слід відзначити Індонезію (43,0 млн. т), Туреччину (29,5 млн. т), Бангладеш (25,9 млн. т), Пакистан (25,1 млн. т), В'єтнам (23,4 млн. т), Таїланд (22,7 млн. т), загальний обсяг яких становить 21% від загальноконтинентального. Проте експорт зерна країн Азії становить лише 4,8% від його виробництва на відміну від імпорту — 13,5%, найбільшими імпортерами Азії є Японія та Республіка Корея — 36% континентального імпорту.

У використанні зерна Азії найбільшу частку також займає харчування — 70%. Середньоазіатський рівень споживання зернопродуктового продовольства на 9,3% перевищує загальносвітовий. На годівлю худоби використовується 18% зерна континенту. Найбільший розвиток тваринництва відзначається в Китаї, де згодовується 55% континентального фуражу; у Японії, Ірані, Туреччині, Південній Кореї на ці цілі використовується 24%, а в решті 34 країнах — 21% фуражного зерна.

Частка Європи у світовому зерновиробництві становить 22,5%. Основними виробниками зерна є Російська федерація, Німеччина та Україна, загальний обсяг яких становить 54% континентального зерновиробництва. Ці ж країни забезпечують 63% континентального експорту; найбільшою зовнішньоекономічною товарністю характеризуються Франція — 51% та Німеччина — 26%.

У структурі використання зерна Європою харчування становить лише 25%, а 60% використовується як корми. Рівень споживання зерна в Європі у розрахунку на душу населення на 14% менший за загальносвітовий показник. У розрізі країн Європи цей показник має значний варіативний розмах: від найменших значень у розвинутих країнах (Німеччина — 101,7 кг на душу населення, Великобританія — 102,5, Іспанія — 101,3, Франція — 117,1) до найбільших значень у країнах, що розвиваються (Росія — 151,7, Україна —

164,0, Румунія — 213,7, Молдова — 185,7), за виключенням Італії (162,1), де високе споживання зернопродуктового продовольства обумовлене традиціями національного харчування.

Споживання фуражного зерна континенту зосереджено в Росії (17%) та європейських країнах “великої сімки” (38%).

Чільне місце серед зернових Європи за пшеницею: 82% у структурі харчування, 32% у структурі годівлі тварин, 56% у структурі експорту. А жито та овес є особливістю європейського континенту, на якому зосереджено відповідно 94% та 69% світового виробництва та споживання.

Північна Америка забезпечує виробництво 21% світового зерна; найбільшим зерновиробником континенту є США — 80% у структурі Північноамериканського виробництва та 78% у структурі експорту. Канада та Мексика забезпечують 18,5% континентального зерновиробництва, а 1,5% припадає на решту (22 країни). Структура споживання зерна наближена до європейської: 61,6% згодовується на корм, а 18,3% йде на харчування. Структура споживання зерна у розрізі країн континентів відповідає структурі виробництва.

Зерновиробництво Південної Америки за обсягом є найменшим серед континентів (5,6% у світовому збіжжі), воно зосереджене в Аргентині та Бразилії — 83% південноамериканського виробництва, 17% припадає на решту 10 країн. Структура споживання зерна є відносно пропорційною: 39% йде на харчування, 47% — на годівлю.

Перегрупувавши країни на розвинуті (22% населення планети) та країни, що розвиваються, робимо наступні висновки. Структура споживання зерна розвинутими країнами характеризується переважним використанням на корми — 60% та порівняно невеликою часткою на харчування — 22%. Основним фуражним кормом є кукурудза — 51,5%, а також 36,5% припадає на долю пшениці та ячменю. Зернопродуктовий харчовий раціон населення розвинутих країн на 75,3% становить пшениця, а також 18% припадає на кукурудзу та рис.

Структура споживання зерна групою країн, що розвиваються,

є протилежною: 70% йде на харчування і 20% — на годівлю. Основною фуражною культурою також є кукурудза — 75% у структурі фуражу; а у структурі харчування — чільне місце за рисом — 43% та пшеницею — 37%.

Як загальний висновок, необхідно відзначити наявність значних резервів фуражного зерна світу при наближенні стандартів харчування населення груп країн, що розвиваються, до рівня населення розвинутих країн у розмірі 518,3 млн. т. Частка використання зерна, що йде на харчування, та річне споживання зернопродукції у розрахунку на душу населення в рік залишаються незмінними індикаторами рівня життя населення країни та регіону.